

«فرهیختگان» کارنامه ۳۱ استان کشور در صادرات و واردات را بررسی کرد

تمرکز ۸۰ درصدی تجارت خارجی در ۵ استان

مهدی عبداللهی

روزنامه‌نگار

یکی از قدیمی‌ترین گفتمان‌های اقتصادی-اجتماعی در جهان تناسب‌سیاست‌های کلان اقتصادی‌با نیازهای محلی،قابلیت‌ها و ویژگی‌های منطقه‌ای است. در این زمینه استدلال این است که توزیع نامناسب جمعیت، امکانات، تسهیلات و فعالیت‌ها، تراکم فعالیت‌ها در یک منطقه و قطب‌بندی فضایی موجب از بین رفتن تعادل فضایی، افزایش شسکاف و گسترش نابرابری اجتماعی و اقتصادی می‌شود. در همین راستا در سطح جهان تفکر برنامه‌ریزی برای ساماندهی نابرابری‌های منطقه‌ای از دهه ۱۹۶۰ مورد توجه اغلب کشورهای جهان قرار گرفت. در ایران نیز اگرچه نابرابری‌های منطقه‌ای تا قبل از دهه ۴۰ چندان قابل توجه نبود، اما به‌دنبال اجرای برنامه اصلاحات ارضی در دهه ۴۰ و تنوع شیوه معیشت شهری بر دو شیوه دیگر زیست (روستایی – کوچ‌نشین) و همچنین با افزایش درآمد‌های نفتی طی دهه ۵۰ و اجرای سیاست‌های شبه‌درنیستی رژیم شاه، تفاوت‌های منطقه‌ای تا سال‌های پایانی رژیم پهلوی به‌شدت افزایش یافت و نظام فضایی کشور را دچار عدم تعادل کرد.

یکی از آثار نابرابری‌های فضایی، نمود جغرافیایی و مکانی آن در تجارت خارجی است. چنانکه در این زمینه بررسی‌ها نشان می‌دهد طی سال‌های اخیر -۸۰ درصد از صادرات کالاهای غیرنفتی کشور از طریق پنج استان بوشهر، هرمزگان، خوزستان، کرمانشاه و تهران انجام می‌شود و در موضوع واردات نیز ۷۸ درصد کل واردات کالایی کشور از طریق سه استان هرمزگان، تهران و خوزستان انجام می‌شود. گرچه حجم صادرات استان‌ها تابع عوامل مختلفی است و با اتکای به همین آمار نمی‌توان رتبه‌بندی دقیقی از فعالیت صادراتی استان‌ها ارائه داد، چراکه هم تولیدات استان‌ها و صادرکنندگان هر استان می‌توانند صادرات خود را از تمامی گمرکات کشور انجام دهند. اما مساله مهم رتبه‌بندی این است که این رتبه‌بندی نقش زیرساخت‌های استان‌ها ازجمله زیرساخت‌های گمرکی، مشوق‌های صادراتی و مشوق‌های تولیدی را به‌خوبی ترسیم می‌کند. در زمینه واردات نیز حجم بالای واردات از چندین استان نشان می‌دهد مبادی وارداتی ایران به‌جز تهران، مابقی عملا در دویا سه بندر ازجمله بندر شهیدرجایی هرمزگان وبنادر خوزستان خلاصه شده و دیگر بندر کشور کمترین نقش را در تجارت خارجی ایران دارند. اما سوال این است که پایش جغرافیایی تجارت خارجی کشور چه ارزش مطالعاتی و تحقیقاتی دارد. به‌نظر می‌رسد اگر پایش استانی تجارت خارجی انجام شود، در آن صورت روشن خواهد شد که موانع و مشکلات تجارت خارجی ازجمله صادرات استان‌ها نسبت به سال‌های قبل کمتر یا بیشتر شده یا اینکه کدام استان‌ها بیشترین مشکلات را در زمینه تسهیل و توسعه تجارت خارجی دارند. همچنین مساله مهم تر اینکه اهمیت رقابت‌پذیری تجارت خارجی بین استان‌های کشور در این است که مشکلات، قوانین و مقررات گمرکی و سازمان‌های وابسته در امر صادرات و محدودیت‌های گمرکی در استان‌ها آشکار و مشکلات قوانین و مقررات در امور حمل‌ونقل ریلی و ترانزیت استان‌ها مشخص می‌شود. مشخص شدن نقش استان‌ها به‌ویژه استان‌های مرزی کشور در روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای همسایه و تغییر نگاه راهبردی درخصوص این کشورها از قبیل افغانستان، عراق، ترکیه، آذربایجان، ترکمنستان، پاکستان و ارمنستان و در یک کلیت با ۱۵ کشور همسایه آبی و خاکی از دیگر مزیت‌های این پایش است. همچنین می‌توان از طریق پرداخت جوایز، مشوق‌های صادراتی و تسهیلات بانکی به تجار و بازرگانان استان‌های کمتر توسعه‌یافته، نقش آنان را در توسعه تجارت خارجی به‌ویژه صادرات برجسته‌تر کرد.

گزارش

گردشگری امروزه صنعتی مهم در دنیااست که می‌تواند به شکوفایی اقتصاد کشورها کمک کند. کشورهایی نظیر ترکیه و امارات با توسعه روزافزون زیرساخت‌ها، سهم خود را از این صنعت افزایش داده‌اند. در همین زمینه در حالی به جرات می‌توان گفت جاذبه‌های گردشگری کشورمان بسیار فراتر از کشورهای مذکور و برخی دیگر از مدعیان این صنعت است که متأسفانه ضعف باید‌های این صنعت باعث شده بسیاری از کسانی که ایران را برای گشت و گذار انتخاب می‌کنند، با سختی‌ها و دشواری‌هایی مواجه شوند و همین مساله سهم ایران را در این صنعت مهم کاهش داده است. برای درک بهتر اهمیت گردشگری باید دانستد در چند دهه اخیر، با وجود بحران‌های مقطعی در اقتصاد جهانی، گردشگری تبدیل به یکی از بزرگ‌ترین شاخه‌های مبادلات جهانی شده است. براساس داده‌های سازمان تجارت جهانی (wto)، میانگین سهم گردشگری در تولید ناخالص ملی کشورها (GDP) حدود ۵ درصد برآورد می‌شود. همچنین سهم گردشگری در اشتغالزایی حدود ۶ تا ۷ درصد از رقم کلی مشاغل جهانی برآورد می‌شود. جالب توجه اینکه در ایران این میزان حدود ۲/۵ درصد است. براساس پیش‌بینی سازمان تجارت جهانی تا پایان سال ۲۰۲۰ (۱۳۹۸)، تعداد گردشگران در کل دنیا به رقمی بالغ بر ۱/۶ میلیارد نفر خواهد رسید و بیش از ۵۰ درصد معضل اشتغال در کشورهای در حال توسعه از این طریق قابل رفع خواهد بود.

بهبود امتیاز و رتبه ایران در شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری در سال ۲۰۱۹

برای دانستن جایگاه کشورمان در صنعت گردشگری می‌توان به برخی آمار‌های بین‌المللی اشاره کرد. در این زمینه مجمع جهانی اقتصاد (WEF) هر دوسال یک‌بار گزارشی را با موضوع رقابت‌پذیری صنعت گردشگری و سفر منتشر می‌کند که در آن کشورهای جهان را از منظر شاخص‌های متعددی در این زمینه ارزیابی

۸۰ درصد صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۹۷

سهم (درصد)	صادرات (میلیارد تومان)	استان
۳۱٫۹	۸۲٫۴۵۱	بوشهر
۱۹٫۰۳	۴۹٫۰۵۳	هرمزگان
۱۴٫۳۶	۳۷٫۰۰۵	خوزستان
۸٫۹۰	۲۲٫۹۲۵	کرمانشاه
۶٫۸	۱۶٫۴۴۴	تهران
۳٫۰۲	۷٫۷۷۱	خراسان رضوی
۲٫۳	۵٫۸۸۴	کرمان
۲٫۰۲	۵٫۲۱۳	آذربایجان شرقی
۱٫۸۸	۴٫۸۳۴	اصفهان
۱٫۳۵	۳٫۴۸۲	قزوین
۱٫۱۶	۲٫۹۹۲	آذربایجان غربی
۱٫۰۹	۲٫۸۰۴	کردستان
۱٫۰۷	۲٫۷۶۴	ایلام
۰٫۹۲	۲٫۳۶۸	سیستان وبلوچستان
۰٫۷۸	۲٫۰۰۰	مازندران
۰٫۷۶	۱٫۹۵۸	گیلان
۰٫۷۰	۱٫۷۹۴	سمنان
۰٫۴۵	۱٫۱۶۵	قم
۰٫۴۲	۱٫۰۸۴	فارس
۰٫۴۱	۱٫۰۵۶	زنجان
۰٫۳۹	۱٫۰۱۴	مرکزی
۰٫۳۴	۸۸۰	خراسان جنوبی
۰٫۳۰	۷۶۹	همدان
۰٫۱۸	۴۶۶	چهارمحال وبختیاری
۰٫۱۷	۴۲۶	البرز
۰٫۱۲	۲۹۸	گلستان
۰٫۱۱	۲۹۲	لرستان
۰٫۱۰	۲۴۹	اردبیل
۰٫۰۷	۱۸۸	خراسان شمالی
۰٫۰۳	۸۵	یزد
۰٫۰۱	۲۴	کهگیلویه وبویراحمد
۱۰۰	۲۵۷٫۷۲۵	جمع کل صادرات سال ۹۷

این استان‌ها پایانه‌های بزرگ ترانزیت کالایی کشور هستند و ثابیا این استان‌ها به‌واسطه حجم بالای تولید مشتقات نفتی و پتروشیمی، سهم به‌سزایی در تولید ناخالص داخلی کشور دارند. برای مثال استان بوشهر با ۴/۶ درصد در رتبه ششم تولید ناخالص داخلی بین استان‌های کشور قرار دارد. هرمزگان در رتبه دوم صادرات غیرنفتی قرار دارد که با سهمی ۲/۲ درصدی رتبه ۱۴ تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده است. درمورد این استان نکته جالب توجهی نیز وجود دارد، اینکه جابه‌جایی نزدیک به ۷۶ درصد از حجم تجارت خارجی کشور (مجموع واردات و صادرات) از طریق بندر شهیدرجایی استان هرمزگان انجام می‌شود. استان خوزستان نیز سومین استان در صادرات کالایی کشور است که با سهم ۵/۵ درصدی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت، رتبه چهارم را از نظر حجم تولید ناخالص داخلی کشور در اختیار دارد.

به‌جز سه استان مذکور، نکته جالب توجه دیگر، جایگاه استان یزد در انتهای جدول صادراتی است، این در حالی است که یزد با سهمی بیش از ۲ درصد در تولید ناخالص داخلی رتبه ۱۵ بین استان‌های کشور را دارد. به‌نظر می‌رسد عملکرد صادراتی این استان بیش از آنکه ناشی از عملکرد تولید باشد، عملا حاصل عملکرد نامطلوب گمرکات استان است که منجر به ثبت عملکرد صادراتی استان در استان‌های همجوار شده است. همچنین درمورد استان کرمانشاه نیز با سهم ۱/۸ درصدی رتبه ۱۷ بین استان‌های کشور در تولید ناخالص داخلی را دارد، قرار گرفتن در رتبه چهارم صادراتی سال ۹۷ نیز می‌تواند به‌واسطه حجم بالای ترانزیت در

گمرکات باشد. در این زمینه نگاهی به رتبه کرمانشاه در واردات کالانشان می‌دهد در سال ۱۳۹۷ این استان با سهم ناچیز ۸ صدم درصدی از واردات کالایی کشور در رتبه ۲۴ از نظر حجم واردات بین استان‌های کشور قرار دارد. به عبارت دیگر، رتبه چهارمی کرمانشاه ناشی از حجم بالای ترانزیت کالایی کشور از این استان به عراق است که در سال ۱۳۹۷ حجم آن از ۹ میلیارد دلار فراتر رفت.

۷۸ درصد واردات از طریق ۳ استان

بررسی جغرافیای واردات کالایی ایران نیز بسیار جالب توجه است، چراکه نتایج داده‌های آماری سالنامه‌های استان‌های کشور و گزارش مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار ورفاه اجتماعی نشان می‌دهد طی سال ۱۳۹۷ از مجموع ۱۷۷ هزار و ۴۷۵ میلیارد تومان واردات کشور، حدود ۷۸ درصد آن (معادل ۱۳۸ هزار میلیارد تومان) توسط سه استان هرمزگان با سهم نزدیک به ۴۵ درصد، تهران با سهمی نزدیک به ۲۱ درصد و خوزستان نیز با سهمی ۱۲ درصدی انجام شده است. در انتهای جدول واردات کالایی کشور، ۱۷ استان از ۳۱ استان کشور هرکدام سهمی کمتر از نیم‌درصد در کل واردات دارند و درمجموع سهم این ۱۷ استان از کل واردات کشور حدود ۲/۶ درصد است. همچنین هشت استان کهگیلویه وبویراحمد، ایلام، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، گلستان، لرستان، اردبیل و کرمانشاه به ترتیب هرکدام با سهمی کمتر از یک دهم درصد، کمترین سهم را در واردات کالایی کشور دارند.

فرهنگیگان

سهم استان‌های کشور از واردات کالایی کشور در سال ۱۳۹۷		
سهم (درصد)	واردات (میلیارد تومان)	استان
۴۴٫۸۲	۷۹٫۵۵۵	هرمزگان
۲۰٫۹۴	۳۷٫۱۵۸	تهران
۱۲٫۰۸	۲۱٫۴۴۸	خوزستان
۴٫۵۸	۸٫۱۳۲	بوشهر
۴٫۱۲	۷٫۳۲۰	کرمان
۱٫۹۳	۳٫۴۳۳	گیلان
۱٫۶۱	۲٫۸۶۴	قزوین
۱٫۴۹	۲٫۶۳۹	سیستان وبلوچستان
۱٫۳۹	۲٫۴۷۰	آذربایجان غربی
۱٫۳۸	۲٫۴۵۴	مازندران
۱٫۰۴	۱٫۸۵۳	مرکزی
۰٫۷۴	۱٫۳۲۱	قم
۰٫۶۳	۱٫۱۲۵	اصفهان
۰٫۶۱	۱٫۰۸۵	خراسان رضوی
۰٫۴۳	۷۷۸	آذربایجان شرقی
۰٫۴۰	۷۱۹	چهارمحال وبختیاری
۰٫۳۸	۶۷۵	البرز
۰٫۳۸	۶۷۱	زنجان
۰٫۲۵	۴۴۷	یزد
۰٫۱۶	۲۸۴	فارس
۰٫۱۴	۲۵۴	کردستان
۰٫۱۳	۲۲۸	سمنان
۰٫۱۰	۱۷۸	همدان
۰٫۰۸	۱۵۲	کرمانشاه
۰٫۰۵	۹۰	اردبیل
۰٫۰۳	۵۴	لرستان
۰٫۰۲	۳۸	گلستان
۰٫۰۲	۳۵	خراسان شمالی
۰٫۰۰۶	۱۰	خراسان جنوبی
۰٫۰۰۲	۴	ایلام
فاقد آمار	فاقد آمار	کهگیلویه وبویراحمد
۱۰۰	۱۷۷٫۴۷۵	جمع کل واردات سال ۹۷

۲ پایتخت برابر صادرات خود، واردات دارد

بررسی داده‌های آماری نشان می‌دهد استان تهران طی سال ۱۳۹۷ در حالی ۶/۸ درصد از کل صادرات کالایی کشور (معادل ۱۶/۴ هزار میلیارد تومان) را به خود اختصاص داده که سهم این استان از میزان واردات کالایی کشور نزدیک به ۲۱ درصد (معادل ۳۷/۱ هزار میلیارد تومان) است. به عبارت دیگر، واردات پایتخت طی سال ۱۳۹۷ حدود ۲/۲ برابر صادرات غیرنفتی این استان است. با توجه به اینکه استان تهران سهمی ۲۷ درصدی در تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) کشور دارد، حال این سوال مطرح است که چرا با وجود سهم بالای تهران در تولید ناخالص داخلی، نسبت واردات این استان بیش از دوبرابر صادرات آن است؟ در این زمینه می‌توان گفت تهران به‌نوعی نقش بازتوزیعی کالاهای وارداتی و به‌ویژه کالاهای مصرفی در کل کشور را دارد. همچنین بخش قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی استان تهران عملات نتیجه فعالیت بخش خدمات است که نه‌تنها قابلیت صادراتی نداشته، بلکه عملا وابستگی بالایی به واردات دارد. بر این اساس حجم قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی استان تهران نتیجه فعالیت‌های بانکی، حجم عظیم معاملات و البته بورس بازی زمین و مسکن و فعالیت‌های غیرمولدی است که خود عملا مشوق واردات و مصرف نیز است. همچنین حجم پایین صادرات تهران در مقایسه با واردات این استان می‌تواند گویای نقش بازتوزیعی واردات کالاها و شکل‌گیری طبقه قدرتمند وابسته به واردات را ترسیم کند.

به‌طور متوسط در مولفه فعال‌سازی محیط‌زیست امتیاز بهتری نسبت به سه مولفه دیگر کسب کرده است. بالاترین امتیاز ایران مربوط به زیرمولفه‌های رقابت‌پذیری قیمت‌ها و امنیت و ایمنی به ترتیب با امتیاز ۷/۶ و ۲/۵ بوده و کمترین امتیاز مربوط به زیرساخت‌های حمل‌ونقل هوایی با امتیاز ۲/۲ و منابع طبیعی و باز بودن بین‌المللی هر دو با امتیاز ۴/۲ بوده است.

رتبه پایین ایران در خاورمیانه

گزارش رقابت‌پذیری صنعت سفر و گردشگری مجمع جهانی اقتصاد نشان می‌دهد رتبه ایران از جایگاه نهم بین کشورهای خاورمیانه در سال ۲۰۱۵ به جایگاه هشتم در سال ۲۰۱۷ بهبود یافته است. در سال ۲۰۱۷، امارات متحده عربی در جایگاه اول شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری و پس از آن قطر و بحرین در جایگاه دوم و سوم در سطح منطقه خاورمیانه قرار گرفته بودند. شایان ذکر است کشورهای امارات متحده عربی، قطر و بحرین به‌ترتیب جایگاه ۱۲۹م، ۱۴۷م و ۱۶۰م در جهان را در سال ۲۰۱۷ از نظر شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری به خود اختصاص داده بودند. طبق جدول شماره یک، ایران از بین ۱۴ زیرمولفه شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری در سال ۲۰۱۷، در زمینه باز بودن بین‌المللی، رقابت‌پذیری قیمت‌ها، منابع طبیعی و منابع فرهنگی و سفر تجاری، امتیازی بالاتر از متوسط امتیاز منطقه خاورمیانه داشته و در ۱۰ زیرمولفه دیگر امتیاز کمتری نسبت به میانگین منطقه خاورمیانه داشته است. نکته جالب توجه این‌که با وجودی که ایران در شاخص منابع طبیعی و باز بودن بین‌المللی پایین‌ترین امتیازها را بین سایر مولفه‌ها داشته است، اما در بررسی شاخص‌ها در سطح منطقه خاورمیانه مشاهده می‌شود که ایران در این دو شاخص امتیاز بالاتری نسبت به میانگین منطقه دارد.

زیرساخت‌های حمل‌ونقل هوایی چالش صنعت گردشگری

بررسی جزئی‌تر مولفه‌های شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری نشان می‌دهد از بین چهار مولفه توانمندسازی محیط، سیاست‌های سفر و گردشگری، زیرساخت‌ها و منابع طبیعی و فرهنگی، ایران

فرهنگیگان